

Херсонський державний університет
Факультет дошкільної та початкової освіти

Мельничук Ю.Ю.

Методичні рекомендації

з дисципліни «Методика навчання української мови у загальноосвітніх
навчальних закладах з мовами навчання національних меншин» для
студентів V курсу
спеціальності «Початкова освіта»

Херсон 2016

Рецензенти:

Голобородько Є.П., член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, менеджменту освіти й інноваційної діяльності Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти»

Андрієць О.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства Херсонського державного університету.

Мельничук Ю.Ю. Методичні рекомендації з дисципліни «Методика навчання української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з мовами навчання національних меншин» для студентів V курсу спеціальності «Початкова освіта». – Херсон: ХДУ, 2016. – 44 с.

Затверджено Вченою радою ХДУ (протокол № 8 від 25.04.2016 р.)

Погоджено НМР ХДУ (протокол №4 від 19.04.2016 р.)

Розглянуто на засіданні кафедри філології (протокол №6 від 01.02.2016 р.)

Зміст

Передмова.....	4
Структура навчальної дисципліни	5
Модуль 1. Особливості вивчення української мови у загальноосвітніх зкладах з навчанням мовами національних меншин.....	7
Практичне заняття №1.....	7
Практичне заняття №2.....	9
Практичне заняття №3.....	12
Практичне заняття №4.....	13
Модуль 2. Методика формування мовленнєвих та мовних ЗУН.....	15
Практичне заняття №1.....	15
Практичне заняття №2.....	16
Практичне заняття №3.....	18
Модуль самостійної роботи 1.....	19
Модуль самостійної роботи 2.....	21
Контрольні роботи.....	25
Підсумкові тести.....	27
Питання семестрового контролю.....	30
Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.....	33
Рекомендована література.....	35
Додаток 1. Зразок аналізу підручника.....	40
Додаток 2. Основні структурні компоненти специфічних уроків української мови у школах з мовами навчання національних меншин.....	41
Додаток 3. Порівняльна фонетика української та російської мов (за <i>Артюх С.В.</i>).....	42

Передмова

Українська мова вивчається у всіх навчальних закладах України, у тому числі у школах з національними мовами навчання, починаючи з початкових класів. Для поліпшення рівня викладання української мови у школах зазначеного типу у навчальні плани ВНЗ, що готують майбутніх учителів початкових класів, введено курс «Методика навчання української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з мовами навчання національних меншин».

Запропоновані методичні рекомендації мають на меті підвищити професійно-лінгводидактичну компетенцію студентів, сприяти кращому засвоєнню теоретичної інформації з дисципліни та виконанню практичних завдань і самостійної роботи. Для цього наведено плани практичних занять із завданнями та методичним коментарем щодо їх розв'язання із зазначенням літературних джерел, що містять матеріал для опрацювання, в окремих випадках необхідну інформацію надано в додатках. Також наведено структуру дисципліни, теми самостійної роботи та завдання до них, контрольні роботи, підсумкові тести, питання семестрового контролю, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів, рекомендовану літературу. Весь навчальний матеріал має практичне спрямування і, сподіваємось, стане у нагоді студентам факультету дошкільної та початкової освіти, викладачам навчальних закладів різного рівня акредитації, які готують майбутніх фахівців початкової школи.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. «Особливості вивчення української мови у загальноосвітніх закладах з навчанням мовами національних меншин»												
Тема 1. Теоретичні основи методики навчання української мови у ЗНЗ з мовами нацменшин	6	2	2			2	6	2	2			2
Тема 2. Принципи, методи і засоби навчання	6	2	2			2	4					4
Тема 3. Урок української мови у школах з мовами навчання національних меншин	6	2	2			2	4		2			2
Тема 4. Особливості вивчення усного курсу української мови у ЗНЗ з мовами навчання нацменшин	6	2	2			2	4		2			2
Разом за змістовим модулем 1	24	8	8			8	18	2	6			10
Змістовий модуль «Методика формування мовленнєвих та мовних ЗУН»												
Тема 1. Формування вмінь мовленнєвої діяльності	6	2	2			2	2					2
Тема 2. Методика проведення уроків літературного	6	2	2			2	6	2	2			2

читання у ЗНЗ з мовами навчання національних меншин												
Тема 3. Методика вивчення орфографічного матеріалу	4	2				2	4	2				2
Тема 4. Методика вивчення мовного матеріалу	4	2				2	4	2				2
Тема 5. Методика розвитку зв'язного мовлення	6	2	2			2	2					2
Разом за змістовим модулем 2	26	10	6			10	18	6	2			10
Усього годин	50	18	14			18	36	8	8			20

Модуль 1

Особливості вивчення української мови у загальноосвітніх закладах з навчанням мовами національних меншин

Практичне заняття №1

Зміст навчання української мови в загальноосвітніх закладах з навчанням мовами національних меншин

1. Мета й завдання навчання української мови як державної. Державний стандарт початкової загальної освіти.
2. Зміст навчання української мови в загальноосвітніх закладах з навчанням мовами національних меншин та критерії його відбору, структура курсу. Навчальна програма з української мови.
3. Підручник як засіб реалізації змісту навчання. Підручники з української мови та читання для шкіл з російською мовою навчання.
4. Вимоги до знань, умінь і навичок молодших школярів з української мови як другої. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Українська мова в школах з навчанням мовами національних меншин // Початкова школа. – 2011.- №7. С.1-18.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Українська мова (державна) // Початкова школа. – 2008. - №8. – С.16-20.
3. Петрук О. Українська мова як державна (для початкових класів ЗНЗ із національними мовами навчання). 1-4-й класи // Початкова освіта. – 2012. – Квітень. - №14-15.
4. Українська мова. 1-4 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою // Початкова школа – 2012. - №6 (вкладка).
5. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова. Усний курс: Підручник для 1 класу шкіл з російською мовою навчання. К.: Освіта, 2012. – 159с.
6. Хорошковська О.Н. Українська мова. 1 частина. Підручник для 2 класу. - К.: Промінь, 2010. - 120с.
7. Хорошковська О. Н. Охота Г.І. Українська мова. 2 частина. Підручник для 2 класу. – К.: Освіта, 2010. - 120с.
8. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова. 3 клас. Мова і мовлення, правопис: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 131с.

9. Хорошковська О.Н., Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Мова і мовлення. Правопис: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2004. - 145 с.
10. Хорошковська О.Н., Свашенко А.О. Українська мова. 4 клас. Читання і розвиток мовлення: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160 с.
11. Хорошковська О.Н. Про зміст навчання української мови у школах нац. меншин та критерії його відбору // Початкова школа – 1999. - №3. – С. 40-42.
12. Хорошковська О. Н. Теоретичні основи відбору змісту мовного й мовленнєвого матеріалу // Початкова школа. – 2005.– № 7.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Проаналізуйте мовну складову галузі «Мови і літератури» Державного стандарту початкової загальної освіти (Мова вивчення (українська мова)), з'ясуйте державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи (джерело №1).

2. Здійсніть аналіз навчальної програми «Українська мова 1-4 класи загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою» (джерело №4) за розділами й змістовими лініями. Складіть список найуживаніших мовленнєвих формул, які засвоюються в процесі навчання у 1-4 класах, і список слів, вимова і написання яких засвоюються протягом навчання в 3-4 класах (див. додаток 1, 2 до програми). Докладно ознайомтеся з пояснювальними записками програм і запишіть тезисно їх основні положення.

3. Проаналізуйте підручник для 1 (2, 3, 4) класу (на вибір) з української мови за зразком, наведеном у додатку 1.

4. Ознайомтеся з Критеріями оцінювання навчальних досягнень молодших школярів з української мови як другої (джерело №2), з'ясуйте способи перевірки знань, умінь і навичок молодших школярів з української мови й мовлення.

5. Складіть понятійний словник з теми (не менше 12 термінів), використавши рекомендовану літературу.

Додаткове завдання:

Доберіть дидактичні матеріали для діагностики рівня знань, умінь і навичок учнів шкіл з російською мовою навчання.

Практичне заняття №2

Принципи, методи і засоби навчання української мови як другої у початкових класах

1. Характеристика принципів навчання української мови як другої у початкових класах.
2. Методи навчання української мови як другої.
3. Основні засоби, що використовуються на уроках української мови як державної.

Література

1. Пентилюк М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128с.
2. Трунова В.А. Розвиток мовлення молодших школярів в умовах білінгвізму. – К.: Вища шк., 2001. – 98с.
3. Українська мова. 1-4 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою // Початкова школа – 2012. - №6 (вкладка).
4. Хорошковська О.Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. - К.: УкрНДПСК, 1999. – 305с.
5. Хорошковська О. Використання ігрових вправ у процесі формування усного українського мовлення учнів 1 класу шкіл з національними мовами навчання // Початкова школа. – 2012. - №7. – С.23-26.
6. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.
7. Хорошковська О.Н. Тренувальні методи навчання державної мови // Початкова школа – 1996. - №10. – С. 39-41.
8. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова. Усний курс: Підручник для 1 класу шкіл з російською мовою навчання. К.: Освіта, 2002. - 288с.

9. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова: Читання і розвиток мовлення: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160с.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Заповніть таблицю (за зразком), користуючись матеріалом, поданим у джерелі №5 (стор.25-39).

Принцип	Сутність принципу	Специфіка його реалізації на уроках української мови як державної у молодших класах
1. Урахування особливостей першої мови	Навчання української мови відбувається на ґрунті міцних знань, умінь і навичок з рідної мови з організацією транспозиції та попередженням її інтерферентного впливу.	1. Ураховується спільне і відмінне у навчальному матеріалі російської і української мов під час визначення змісту і способів презентації навчального матеріалу, окреслюються навчальні завдання та система вправ. 2. Під час визначення навчальної мети визначається міцність сформованих знань, умінь і навичок з російської мови та способи ефективної організації навчання.
2. Випереджувального формування усного мовлення		

3. Природовіповідності та культуровіповідності		
4. Комплексного підходу до формування мовленнєвих уміньформування		
5. Комуникативної спрямованості навчання		
6. Оптимального співвідношення між знаннями з мови та мовними й мовленнєвими фактами		
7. Забезпечення мовного середовища та установки на мовлення		
8. Науковості, систематичності доступності		
9. Мотивації навчального процесу та взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку дітей		
10. Індивідуалізації та диференціації навчання		
11. Наочності навчання		

2. Користуючись програмою та підручником (джерела №3 і 8) проілюструйте реалізацію принципу випереджувального формування усного мовлення під час вивчення української мови як другої.

3. Прорецензуйте статтю (джерело №7) за схемою: назва статті, автор, де розміщено статтю, тема статті, чому вона є актуальною, основні положення статті, висновки, яких дійшов автор статті, де може бути використаний методичний матеріал.
4. Доберіть прийоми, за допомогою яких реалізується: а) пояснювально-ілюстративний метод, б) частково-пошуковий метод (метод евристичної бесіди) на уроках української мови як другої.
5. На прикладі 2-3 тем з української мови (див. джерело №9) в 3 класі прослідкуйте, як реалізуються тренувальні методи. Навести зразки оперативного та продуктивно творчого методів навчання.
6. Охарактеризуйте контрольно-оперативний метод. Дібрати тексти і завдання до диктанту з мови.
7. Складіть схему «Засоби навчання української мови як державної у початкових класах», використавши матеріал з джерела №6, поданий на сторінках 42-44.

Додаткове завдання:

Підготуйте роздатковий матеріал для учнів (картки із завданнями, перфокарти, сигнальні картки) на вивчення однієї з орфографічних тем.

Практичне заняття №3

Урок української мови у школах з мовами навчання національних меншин

1. Урок української мови як другої, вимоги до нього.
2. Особливості уроків усного практичного курсу.
3. Типологія уроків української мови у школах з мовами навчання національних меншин, їх структура.

Література

1. Біляев О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Рад. шк., 1981. – 176с.
2. Біляев О.М. Урок української мови в школі з російською мовою навчання // УМЛШ. – 1990. - №9. – С. 5-13.

3. Коваленко О. Українська мова для ЗНЗ з навчанням російською мовою. Усний курс. 1-й клас / Коваленко О.М., Тельпуховська Ю.М. // Початкова освіта. – 2012. - Квітень, №14-15 (вкладка).
4. Петрук О. Українська мова як державна (для початкових класів ЗНЗ із національними мовами навчання). 1—4-й класи // Початкова освіта. – 2012. - Квітень. - №14-15.
5. Хорошковська О. Н. Теоретичні основи відбору змісту мовного й мовленнєвого матеріалу // Початкова школа. – 2005.– № 7.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Визначте особливості уроку української мови як другої, з'ясуйте вимоги до нього.
2. У чому специфіка уроку усного курсу? Окресліть його структуру.
3. Назвіть типи уроків української мови, властиві лише для методики викладання другої мови, близькоспорідненої, опишіть їх основні структурні компоненти. Для відповіді скористайтеся довідковим матеріалом додатку 2.
4. Підготуйте конспект уроку української мови для шкіл з навчанням мовами національних меншин (клас оберіть самостійно), розробіть наочність до нього.

Додаткове завдання

Проаналізуйте конспекти уроків з української мови як другої, представлені у фаховій літературі, з'ясуйте їх відповідність окресленим вимогам.

Практичне заняття №4

Особливості вивчення усного курсу української мови у ЗНЗ з мовами навчання нацменшин

1. Цілі і зміст навчання першокласників української мови у школах з мовами національних меншин.
2. Розвиток мовленнєвих умінь (аудіювання і говоріння) на початковому етапі вивчення державної мови.
3. Формування та корекція мовних умінь учнів під час усного практичного курсу.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Українська мова в школах з навчанням мовами національних меншин // Початкова школа. – 2011.- №7. С.1-18.

2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Українська мова (державна) // Початкова школа. – 2008. - №8. – С.16-20.
3. Петрук О. Українська мова як державна (для початкових класів ЗНЗ із національними мовами навчання). 1—4-й класи // Початкова освіта. – 2012. – Квітень. - №14-15.
4. Українська мова. 1-4 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою // Початкова школа – 2012. - №6 (вкладка).
5. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова. Усний курс: Підручник для 1 класу шкіл з російською мовою навчання. К.: Освіта, 2012. – 159с.
6. Хорошковська О.Н. Про зміст навчання української мови у школах нац. меншин та критерії його відбору // Початкова школа – 1999. - №3. – С. 40-42.
7. Офіційний сайт МОНМС України. Режим доступу: <http://mon.gov.ua>

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Здійсніть докладний аналіз змісту навчальних програм для 1 класу «Українська мова 1-4 класи загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою» за розділами й змістовими лініями.
2. Ознайомтеся з інструктивно-методичними рекомендаціями МОН України «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах» для початкової школи на навчальний рік, що триває (офіційний сайт МОН України). На які особливості навчання української мови як державної у 1 класі акцентовано увагу?
3. Окресліть аспекти роботи з розвитку мовленнєвих та мовних умінь під час усного практичного курсу. Наведіть приклади вправ та завдань.
4. Підготуйте конспект уроку для 1 класу з української мови (усний практичний курс), розробіть наочність до нього.

Додаткове завдання

Розробіть 1 урок з української мови (тема за вибором) усного практичного курсу для навчального посібника (підручника, зошита на друкованій основі). Якими особливостями подання навчального матеріалу він відрізнятиметься?

Модуль 2

Методика формування мовленнєвих та мовних ЗУН

Практичне заняття №1

Розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови

1. Навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови.
2. Види роботи для вироблення аудіативних умінь учнів.
3. Розвиток умінь розмовляти по-українськи російськомовних молодших школярів.
4. Корекція вмінь читати українською мовою.
5. Удосконалення писемних умінь учнів початкових класів на уроках української мови.

Література

1. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою. Вчимося слухати і розуміти почуте (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів початкової школи. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Українська мова (державна) // Початкова школа. – 2008. - №8. – С.16-20.
3. Москаленко Л.М. Українська мова. Хочу бути грамотним. Для шкіл з рос. мовою навчання. 4 клас. - Х.: Країна мрій, 2008. – 64 с.
4. Павлик О.А. Актуальні проблеми розвитку писемного мовлення молодших школярів на уроках української мови у школах з російською мовою навчання // Збірник наук. праць. Педагогічні науки. Вип. 17. – Херсон: Олді-плюс, 2001. – С.295-299.
5. Павлик О.А. Система вправ з розвитку писемного мовлення третьокласників на уроках української мови // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 20. Частина I – Херсон: Айлант, 2001. – С.143-148.
6. Трунова В.А. Розвиток мовлення молодших школярів в умовах білінгвізму. – К.: Вища шк., 2001. – 98с.
7. Хорошковська О., Петрук О. Текст як основа розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови // Початкова школа. – 2011. - №1. – С.12-14.
8. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.

9. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова: Читання і розвиток мовлення: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160с.

10. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів: Посібник для вчителів.-К.: Рад. шк., 1985. - 94с.

11. Хорошковська О.Н. Розвиток українського мовлення молодших школярів // Початкова школа – 1997. - №8. – С. 14-17.

12. Хорошковська О. Формування умінь мовленнєвої діяльності (аудіювання й говоріння) в учнів початкових класів на уроках української мови як державної // Початкова школа. – 2011. - №12. – С.12-15.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Розробіть тестові завдання для перевірки прочитаного тексту для учнів 2 (3,4) класу, за вимогами звертаючись до джерела №2.
2. Доберіть дидактичний матеріал для ігор на розвиток аудіативних умінь.
3. Складіть один з алгоритмів (на вибір) методики підготовчої роботи до написання письмового тексту: за опорними словами, за малюнком, за малюнком і планом, за даним початком.

Додаткове завдання

Складіть пам'ятку для роботи учнів над текстом, скориставшись матеріалом джерела №7.

Практичне заняття № 2

Методика проведення уроків літературного читання у ЗНЗ з мовами навчання національних меншин

1. Завдання уроків літературного читання. Особливості читання українською мовою.
2. Прийоми розвитку й удосконалення читацьких умінь і навичок.
3. Розвиток умінь українського мовлення на уроках літературного читання.

Література

1. Казакова О. Завдання до уроків читання у 2-4 класах // Початкова школа. – 2012. - №6. – С.44-46.

2. Літературне читання. 2-4 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою / О. Я. Савченко, В.О. Мартиненко, В. О. Науменко. та ін. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>
3. Хорошковська О., Петрук О. Текст як основа розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови // Початкова школа. – 2011. - №1. – С.12-14.
4. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова: Читання і розвиток мовлення: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160с.
5. Хорошковська О.Н., Свашенко А.О. Українська мова. 4 клас. Читання і розвиток мовлення: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160 с.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Визначте завдання уроків літературного читання у школах з навчанням мовою національних меншин, використавши джерело №2.
2. Порівняйте графічну систему російської та української мов. Виявіть типові труднощі, що трапляються в російськомовних учнів у процесі читання українською мовою. Запропонуйте шляхи їх попередження й подолання.
3. На матеріалі тексту з підручника українського читання для 3(4) класу запропонуйте завдання для вдосконалення в учнів навичок українського читання.
4. Назвіть прийоми роботи зі словом на уроках літературного читання (із наведенням конкретних прикладів на матеріалі підручника).
5. Окресліть аспекти роботи з розвитку мовлення школярів на уроках українського літературного читання. Наведіть приклади мовленнєвих вправ та завдань.

Додаткове завдання

Доберіть дидактичний матеріал до уроків літературного читання з вивчення прозових творів (оповідання, уривки з повістей): О.Буцень, Є.Гуцало, А.Григорук, В.Кава, В.Нестайко, Д.Чередниченко, О.Іваненко, І.Сенченко, В.Скуратівський, Г.Тютюнник, Микола Трублаїні, В.Сухомлинський, Ю.Збанацький, М.Стельмах, В.Чухліб, О.Дерманський, Л.Вороніна.

Практичне заняття №3

Напрями і види роботи з розвитку мовлення на уроках української мови у школах з мовами навчання національних меншин

1. Вправи і завдання для формування умінь усного українського мовлення молодших школярів.
2. Розвиток зв'язного писемного мовлення російською мовою.
3. Переклад у системі початкового навчання української мови російськомовних учнів.

Література

1. Большакова І. Ситуативна навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови // Початкова школа. – 2002. - №10. – С.9-11.
2. Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Дидактичний матеріал з розвитку мови в 4 класі : Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк., 1990. – 96с.
3. Павлик О.А. Актуальні проблеми розвитку писемного мовлення молодших школярів на уроках української мови у школах з російською мовою навчання // Збірник наук. праць. Педагогічні науки. Вип. 17. – Херсон: Олді-плюс, 2001. – С.295-299.
4. Тельпуховська Ю. Переклад у системі початкового навчання української мови російськомовних учнів // Початкова школа. – 2002. - №5. – С.39-40; №6. – С.25-27.
5. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.
6. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів: Посібник для вчителів.-К.: Рад. шк., 1985. - 94с.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Доберіть дидактичний матеріал (5 вправ) з розвитку писемного мовлення. На формування яких ще умінь спрямовані ці вправи?
2. Складіть опорний конспект статті (джерело №4).
3. Доберіть 3 тексти для перекладу з російської мови учнями 4 класу.

Додаткове завдання

Доберіть (або підготуйте) ілюстративний матеріал для розвитку усного мовлення учнів: аудіозаписи виразного читання, ілюстративні малюнки, ситуативні картки.

Модуль самостійної роботи 1

Лінгвістичні основи методики навчання української мови як другої, близькоспорідненої

1. Фонетико-орфоепічні відмінності.
2. Графічні розбіжності.
3. Аналіз змісту орфографічних правил української мови порівняно з російською.
4. Порівняння лексичної та фразеологічної системи двох мов. Поняття про міжмовну омонімію.
5. Різниця морфемно-словотвірних засобів української та російської мов.
6. Граматичні невідповідності української та російської мов.

Література

1. Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И. Современный русский язык: Учебник / Под редакцией Н.С. Валгиной - 6-е изд., перераб. и доп. - М.: Логос, 2002. - 528 с. або
<http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook107/01/index.html>
2. Гужва Ф. К. Современный русский литературный язык. – К.: Вища школа, 1978. – 246 с.
3. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови. Ч.1, 4-е вид. / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К.: Вища школа, 1972. – 402 с.
4. Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. – К.: Академія, 1997. – 400 с.
5. Панов М.В. Современный русский язык. Фонетика. – М.: Высшая школа, 1979, с.18-21.
6. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. — К., 1981.-151с.
7. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Проаналізуйте фонетико-орфоепічний матеріал двох близькоспоріднених мов та заповнити порівняльну таблицю «Фонетико-орфоепічні відмінності систем української та російської мови». За довідкою звертайтеся до додатку 3.
2. Визначіть розбіжності у графічних системах української та російської мов та написання, що найбільше здатні потрапляти під інтерферентний вплив російської мови. Надайте їх методичну характеристику.
3. Законспекуйте §2 Розділу 2.4. «Аналіз змісту орфографічних правил української мови порівняно з російською» літературного джерела №7. Зробити висновок.
4. Ознайомтеся зі словником міжмовних омонімів (джерело №4). Випишіть 10 прикладів мовного матеріалу.
5. Визначте, чим відрізняється матеріал розділу «Будова слова» в українській та російській мовах (див. стор. 136, джерело №7).
6. Наведіть приклади граматичного матеріалу, що повністю збігається в українській і російській мовах (граматичні поняття та деякі граматичні форми) та матеріалу, який збігається частково (в основному граматичні форми). Надайте його методичну характеристику.

Порівняльна таблиця «Фонетико-орфоепічні відмінності систем української та російської мови»

Фонетичне явище	Особливості, характерні для російської мови	Особливості, характерні для української мови
Голосні: [a] у сильній позиції	-	-
[a] у слабкій	Майже непомітні. Більш	Менш відкритий.

позиції	відкритий.	
[o] у сильній позиції	-	-
[o] у слабкій позиції	Піддається кількісній і якісній редукції.	Наближається до [y] в складах перед наголошеним [y].
...		
Приголосні:		
...		
Чергування:		
...		

Модуль самостійної роботи 2

Аналіз досвіду навчання української мови як другої у початкових класах

1. Історія розвитку методики навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою навчання.
2. Науковий внесок Гудзик І.П., Коваль Г.П., Пашковської Н.А., Хорошковської О.Н. у розвиток лінгводидактики близькоспоріднених мов.
3. Аналіз уроку української мови як державної у початкових класах.

Література

1. Біляев О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Рад. шк., 1981. – 176с.
2. Біляев О.М. Урок української мови в школі з російською мовою навчання // УМЛШ. – 1990. - №9. – С. 5-13.
3. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою. Вчимося слухати і розуміти почуте (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів початкової школи. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.

4. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови : навч. Посібник. - Тернопіль: Астон, 2008.-287 с.
5. Коваль Г. П. Звукобуквений аналіз на уроках української мови у початкових класах. Спецкурс з методики викладання української мови: навч.-мет. посібник. - Тернопіль: підручники і посібники, 2003. – 80 с.
6. Пашковская Н.А. Лингводидактические основы обучения русскому языку: Пособие для учителя. – К.: Рад. школа, 1990. – 192с.
7. Сміліченко Я. Перспективність і наступність у виробленні аудіативних умінь учнів у школах з російською мовою навчання // Початкова школа. – 2011. - №3. – С.31-34.
8. Хорошковська О.Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. - К.: УкрНДІПСК, 1999. – 305с.
9. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.
10. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова: Читання і розвиток мовлення: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160с.
11. Хорошковська О.Н., Кутенко Л.О. Уроки усного українського мовлення в 1кл. 4-річної школи з рос. мовою навч. Пос. для вчит.початк. кл. - К: Початкова школа, 2002.-128с.

Практичні завдання з методичними рекомендаціями до їх виконання

1. Підготуйте доповідь з актуальних проблем методики навчання української мови як другої.
2. Складіть анотований список наукових праць (3-5 статей) одного з лінгводидактів, який займався проблемою навчання української мови як другої. Структура анотації: тема статті, перелік питань, порушених у ній без розкриття їх змісту.

3. Відвідайте урок у 1-4 класі української мови у школі з мовою навчання національних меншин та проаналізуйте його за схемою.

Схема аналізу уроку

1. Відзначити, яким був початок уроку (дисципліна в класі, мобілізація уваги учнів, їх готовність до уроку).

2. Охарактеризувати організацію цілеспрямованого повторення пройденого матеріалу з метою підготовки учнів до сприйняття нових знань. Важливо з'ясувати: а) способи перевірки домашнього завдання; їх ефективність;

б) види опитування; їх дидактична доцільність, характер відповідей учнів – глибина, осмисленість, зв'язність, правильність; в) які інші способи повторення були використані вчителем – граматичний розбір, робота з наочними таблицями, з підручником і посібником; виправданість з дидактичної точкою зору обраних учителем прийомів роботи.

3. Визначити, в чому полягала мотиваційна підготовка учнів до сприйняття нових знань (формулювання проблемних питань і завдань; установка на глибоке вивчення і міцне запам'ятовування навчального матеріалу).

4. Розкрити способи вивчення нових знань: а) методи та прийоми ознайомлення учнів з новим матеріалом (слово вчителя, розповідь, бесіда, спостереження над мовою, самостійна робота учнів), їх відповідність освітньо-виховним цілям уроку; б) робота над новими поняттями, правилами (виділення суттєвих ознак понять, диференціація ознак орфограми або пунктограми); в) систематичність, послідовність, правильність організації розумових операцій учнів: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизації; г) характер питань, що задаються учням (дотримання принципу науковості, вимог логіки і психології, особливості мовного оформлення питань).

5. Проаналізувати способи закріплення матеріалу: а) виконання вправ в усній формі, наведення власних прикладів; б) попереджувальні диктанти зорового і слухового типу; в) ускладнене списування; г) виконання вправ творчого характеру; д) інші види вправ; дидактична доцільність їх використання на уроці; е) диференціація вправ за ступенем складності; є) відповідність використаного вчителем дидактичного матеріалу завданням уроку.
6. Проаналізувати методику домашнього завдання: а) відповідність завдання цілям уроку; б) диференційований підхід до домашнього завдання; в) інструктаж.
7. Відзначити, як підбивалися підсумки уроку, які форми оцінювання учнів використовувалися вчителем; об'єктивність оцінки знань, умінь і навичок учнів.
8. З'ясувати, які наочні посібники і технічні засоби використовувалися на уроці. Наскільки ефективною була методика їх застосування?
9. Встановити, як протягом всього уроку реалізовувалися вчителем дидактичні і спеціальні методичні принципи. Охарактеризувати характер діяльності вчителя протягом уроку і діяльність учнів (вчення).
10. Зробити висновки про те, як на уроці були реалізовані вимоги єдиного орфоепічного і орфографічного режиму.
11. Визначити, чи не було допущено з боку вчителя перевантаження школярів навчальними завданнями або, навпаки, недооцінки сил учнів, що могло висловитися у прагненні педагога використовувати на уроці вправи полегшеного характеру; яким був темп уроку. Яке місце на уроці займала самостійна робота учнів?
12. Встановити, чи досягнуто цілі уроку (навчальна, виховна, розвиваюча).

Контрольні роботи

Варіант 1

1. Які практичні методи (*імітаційний, репродуктивний, оперативний, конструктивний, комунікативний, контрольно-оперативний*) реалізують наведені прийоми: *списування, списування зі вставленням пропущених букв або дописуванням закінчень* (змінювання форм), *тести, опитування, звуко-буквений аналіз, розбір слів за будовою, диктант, добір слів, які б відповідали звуковим схемам; складання речень з опорних слів; переказ дослівний, переказ творчий, складання чи продовження тексту*. Обґрунтуйте свою класифікацію.

2. Які є відмінності у структурі уроків української мови як рідної і як другої, в чому вони полягають?

3. Які прийоми доцільно використати під час вивчення орфографічної теми «Чергування *e, o* з *i*»? Відповідь проілюструйте прикладами.

Варіант 2

1. Які з практичних вправ найдоцільніші на етапі формування вмінь під час вивчення теми «Префікси *з-* (*с-*)»: *списування з проговорюванням; аналітико-конструктивні вправи; зорові чи зорово-слухові диктанти вибіркові диктанти; списування за зразком (репродуктивні вправи); списування з підкресленням?* Доведіть правильність свого вибору.

2. Які типи уроку переважають під час вивчення розділу «Будова слова»? Чому саме? Доведіть свою думку.

3. Визначте навчальну мету уроку під час вивчення теми «Частини мови». Доведіть правильність свого вибору.

Варіант 3

1. Сформулюйте мету вивчення української мови у школах з мовами національних меншин.

2. Розкрийте алгоритм вивчення букв, що мають однакове звучання у близькоспоріднених мовах, але позначаються різними графемами (букви 2 групи) та проілюструйте його прикладами.

3. Які структурні елементи відсутні в структурі уроку усного практичного курсу?

Варіант 4

1. Які вимоги висувають до уроків української мови у школах з мовами національних меншин у початкових класах?

2. Які букви української графіки потребують окремого вивчення їх написання? Опишіть цю методику.

3. Розкрийте структуру мовленнєвого уміння.

Варіант 5

1. Сформулюйте основне завдання уроків усного практичного курсу.

2. Які прийоми доцільно використати під час вивчення орфографічної теми «Написання не з дієсловами»? Відповідь проілюструйте прикладами.

3. Який метод серед пізнавальних є найбільш ефективним? Чому саме? Доведіть свою думку.

Варіант 6

1. Які прийоми доцільно використати під час вивчення орфографічної теми «Спрощення в групах приголосних»? Відповідь проілюструйте прикладами.

2. Тема «Букви українського алфавіту, однакові за звучанням і написанням з алфавітом рідної мови» буде вивчатися на уроці якого типу?. Поясніть методику вивчення букв цієї групи.

3. Опишіть структуру мовленнєвої ситуації та наведіть її приклад.

Підсумкові тести

1. Транспозиція — це:

- а) активізація знань, умінь і навичок;
- б) позитивний перенос знань та вмінь з однієї мови в іншу;
- в) негативний перенос знань та вмінь з однієї мови в іншу;
- г) повторення знань, умінь і навичок на уроках рідної мови.

2. Інтерференція виникає:

- а) коли матеріал повністю відрізняється в рідній й українській мовах;
- б) коли матеріал відрізняється частково;
- в) коли матеріал є зовсім відмінним;
- г) коли матеріал є спільним для обох мов.

3. Визначте способи запобігання інтерференції:

- а) повторення знань з рідної мови;
- б) формування вмінь розмежовувати факти і явища рідної і української мов;
- в) формування вмінь ототожнювати факти і явища рідної і української мов;
- г) виключення уживання російських слів на уроках української мови.

4. Мета прийому зіставлення:

- а) щоб ототожнити мовні явища;
- б) щоб диференціювати явища рідної й української мов;
- в) щоб активізувати знання, уміння і навички;
- г) вироблення комунікативних умінь учнів.

5. Програма визначає основною метою навчання української мови в початкових класах шкіл з російською мовою навчання:

- а) забезпечення позитивної мотивації до засвоєння української мови;
- б) формування ключової компетентності;
- в) розвиток комунікативної компетентності;
- г) формування читацької компетентності.

6. Ознайомлення з буквсполученням *ьо* потребує:

- а) корекції знань, умінь і навичок;

- б) транспозиції знань, умінь і навичок;
- в) формування нових знань, умінь і навичок;
- г) інтерференції знань, умінь і навичок.

7. Ознайомлення з буквою і потребує:

- а) корекції знань, умінь і навичок;
- б) транспозиції знань, умінь і навичок;
- в) формування нових знань, умінь і навичок;
- г) інтерференції знань, умінь і навичок.

8. Інтерференція — це:

- а) накладання вмінь і навичок з першої мови на другу;
- б) повторення знань, умінь і навичок;
- в) активізація знань, умінь і навичок;
- г) організований учителем позитивний перенос ЗУН з однієї мови в іншу.

9. Транспозиція виникає:

- а) коли матеріал властивий лише українській мові;
- б) коли матеріал є спільним для обох мов;
- в) коли матеріал відмінний для обох мов;
- г) коли забезпечено достатнє мовне середовище.

10. Визначте способи організації транспозиції:

- а) повторення правил російського правопису на уроках української мови;
- б) формування вмінь розмежовувати факти і явища рідної і української мов;
- в) формування вмінь узагальнювати факти і явища рідної і української мов;
- г) активне вживання російських слів на уроках української мови.

11. Мета прийому протиставлення:

- а) ототожнити мовні явища;
- б) диференціювати явища рідної й української мов;
- в) активізувати знання, уміння і навички;
- г) вироблення комунікативних умінь учнів.

12. Корекція уміння читати українською мовою припадає в основному на:

- а) 1 клас;
- б) 2 клас;
- в) 3 клас;
- г) 4 клас.

13. Ознайомлення з буквою *є* потребує:

- а) корекції знань, умінь і навичок;
- б) транспозиції знань, умінь і навичок;
- в) формування нових знань, умінь і навичок;
- г) інтерференції знань, умінь і навичок.

14. Ознайомлення з буквою *з* потребує:

- а) корекції знань, умінь і навичок;
- б) транспозиції знань, умінь і навичок;
- в) формування нових знань, умінь і навичок;
- г) інтерференції знань, умінь і навичок.

15. Методи навчання вчитель визначає залежно від:

- а) власних уподобань;
- б) етапу засвоєння навчального матеріалу
- в) рівня підготовки класу;
- г) співвідношення матеріалу рідної і української мов.

16. Учителеві доцільно застосовувати прийом прихованого зіставлення:

- а) на етапі пояснення нового матеріалу;
- б) під час підготовки до уроку;
- в) під час формування вмінь;
- г) на етапі закріплення.

17. Тип і навчальна мета уроку вивчення мовного чи орфографічного матеріалу української мови визначаються:

- а) темою уроку;
- б) ступенем збігу навчального матеріалу в рідній і українській мовах;
- в) етапом опрацювання теми;
- г) віковими можливостями учнів.

18. На відміну від уроків рідної мови урок транспозиції містить такі етапи:

- а) повторення;
- б) формування вмінь;
- в) активізації і застосування знань з рідної мови;
- г) формування нових знань та вмінь.

19. Який прийом сприяє розрізненню близькоспорідненого мовного матеріалу?

- а) наслідування зразка;
- б) міжмовне зіставлення;
- в) міжмовна аналогія;
- г) внутрішньомовне зіставлення.

20. Які вміння і навички не формуються в першокласників на уроках української мови шкіл з мовами навчання національних меншин?

- а) аудіативні;
- б) мовленнєві;
- в) лексичні;
- г) читацькі.

Питання семестрового контролю

1. Мета й завдання навчання української мови у загальноосвітніх закладах з мовами національних меншин.
2. Зміст навчання української мови в загальноосвітніх закладах з навчанням мовами національних меншин та критерії його відбору, структура курсу.
3. Навчальна програма з української мови для початкових класів шкіл з мовами навчання національних меншин.
4. Підручник як засіб реалізації змісту навчання. Підручники з української мови та літературного читання для шкіл з мовами нацменшин.

5. Вимоги до знань, умінь і навичок молодших школярів з української мови як другої. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.
6. Лінгвістичні основи методики навчання української мови як другої, близькоспорідненої.
7. Психологічні особливості засвоєння близькоспорідненої мови.
8. Дидактичні й лінгводидактичні принципи навчання як теоретична основа організації навчального процесу.
9. Методи і прийоми навчання української мови: загальна характеристика.
10. Засоби навчання, їх характеристика.
11. Форми організації навчально-виховного процесу. Вимоги до уроків.
12. Особливості уроків усного практичного курсу.
13. Типологія уроків української мови у школах з мовами навчання національних меншин, їх структура.
14. Навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови.
15. Види роботи для вироблення аудіативних умінь учнів.
16. Розвиток умінь розмовляти по-українськи російськомовних молодших школярів.
17. Удосконалення писемних умінь учнів початкових класів на уроках української мови.
18. Формування вмінь усного мовлення.
19. Розвиток аудіативних умінь.
20. Зміст і методика орфоепічної роботи.
21. Словникова робота.
22. Формування граматичних умінь.

23. Розвиток діалогічного мовлення.
24. Розвиток монологічного мовлення.
25. Формування вмінь писемного мовлення.
26. Особливості сприймання букв українського алфавіту і методика їх пояснення.
27. Формування вмінь читати українською мовою.
28. Особливості методики формування орфографічних умінь і навичок.
29. Переклад у системі початкового навчання української мови російськомовних учнів.
30. Робота над збагаченням і активізацією словникового запасу.
31. Робота над словосполученням і реченням.
32. Завдання уроків літературного читання. Особливості читання українською мовою.
33. Прийоми розвитку й удосконалення читацьких умінь і навичок.
34. Розвиток умінь українського мовлення на уроках літературного читання.

Критерії оцінювання

навчальних досягнень студентів з курсу «Методика навчання української мови у ЗНЗ з мовами навчання національних меншин»

Оцінка відмінно (90-100 балів, А) виставляється студентові, який вільно володіє матеріалом із теми; чітко, грамотно, логічно, повно і послідовно висвітлює питання, розкриває сутність і аналізує його зміст, демонструє знання не лише лекційного матеріалу, але й результати самостійного опрацювання основної й додаткової літератури, вміння висвітлювати власні міркування та робити висновки. Знання, вміння й навички студента повністю відповідають вимогам програми.

Добре (75-89 балів, В) ставиться, якщо при вивченні теми показано розуміння практичних завдань, наявні окремі несуттєві помилки у відповідях студента. Студент володіє визначеним програмою навчальним матеріалом; розв'язує завдання, передбачені програмою з частковим поясненням; частково аргументує теоретичний матеріал і розв'язування завдань.

Добре (81-74 бали, С) студент отримує, якщо ілюструє означення основних понять та формулювання правил власними прикладами; самостійно розв'язує завдання обов'язкового рівня з достатнім поясненням. При оцінюванні контрольної роботи оцінка «добре» ставиться при незначних недоліках у теоретичній і практичній частинах роботи.

Задовільно (73-64 бали, D) ставиться, якщо студент знає основні теми курсу, має уявлення про структуру й проблематику дисципліни, але його знання мають загальний характер, іноді непідкріплені прикладами. Замість чіткого термінологічного визначення пояснює теоретичний матеріал на побутовому рівні. Має прогалини в теоретичному курсі та практичних вміннях.

Задовільно (60-63 бали, E) студент отримує, якщо студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило. Студент може розрізняти об'єкти вивчення.

Незадовільно (59-35 балів, FX) ставиться у тому разі, коли студент має фрагментарні знання у незначному обсязі, засвоїв меншу частину навчального матеріалу; за відсутності сформованих умінь та навичок; під час відповіді допускається суттєвих помилок; контрольна робота за багатьма параметрами не відповідає вимогам щодо її рівня виконання чи оформлення, студент не володіє фактичним матеріалом і має низький рівень теоретичної підготовки, переважна більшість завдань виконана неправильно.

Незадовільно (35-1 бал FX) ставиться в тому разі, коли студент за допомогою викладача розпізнає окремі об'єкти, явища і факти навчального матеріалу; під час відповіді припускається суттєвих помилок.

Самостійна робота студентів, як правило, включає опрацювання відповідних методологічних та методичних джерел, лінгводидактичної літератури з питань методики викладання української мови. Ефективність самостійної роботи студента виявляється на практичних заняттях і відображається у загальній оцінці за тему.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О.М. Сучасний урок української мови. – К.: Рад. шк., 1981. – 176с.
2. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою. Вчимося слухати і розуміти почуте (для шкіл національних меншин): Посібник для вчителів початкової школи. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Українська мова в школах з навчанням мовами національних меншин // Початкова школа. – 2011.- №7. С.1-18.
4. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. – М.: Рус. яз.,1989. – 219с.
5. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Українська мова (державна) // Початкова школа. – 2008. - №8. – С.16-20.
6. Павлик О.А. Актуальні проблеми розвитку писемного мовлення молодших школярів на уроках української мови у школах з російською мовою навчання // Збірник наук. праць. Педагогічні науки. Вип. 17. – Херсон: Олді-плюс, 2001. – С.295-299.
7. Павлик О.А. Система вправ з розвитку писемного мовлення третьокласників на уроках української мови // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 20. Частина I – Херсон: Айлант, 2001. – С.143-148.
8. Пентиліук М.І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000. – 128с.
9. Петрук О. Українська мова як державна (для початкових класів ЗНЗ із національними мовами навчання). 1—4-й класи // Початкова освіта. – 2012. - Квітень. - №14-15.
10. Програма для середньої загальноосвітньої школи (1-4 класи). – К., 2006.
11. Трунова В.А. Розвиток мовлення молодших школярів в умовах

білінгвізму. – К.: Вища шк., 2001. – 98с.

12. Українська мова. 1-4 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою // Початкова школа – 2012. - №6 (вкладка).

13. Хорошковська О.Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. - К.: УкрНДІПСК, 1999. – 305с.

14. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.

15. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова. Усний курс: Підручник для 1 класу шкіл з російською мовою навчання. К.: Освіта, 2012. – 159с.

16. Хорошковська О.Н. . Українська мова. 1 частина. Підручник для 2 класу. - К.: Промінь, 2010. - 120с.

17. Хорошковська О. Н. Охота Г.І. Українська мова. 2 частина. Підручник для 2 класу. – К.: Освіта, 2010. - 120с.

18. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова. 3 клас. Мова і мовлення, правопис: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 131с.

19. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова: Читання і розвиток мовлення: Підручник для 3 кл. шкіл з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. – 160 с.

20. Хорошковська О.Н., Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Мова і мовлення. Правопис: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2004. - 145 с.

21. Хорошковська О.Н., Свашенко А.О. Українська мова. 4 клас. Читання і розвиток мовлення: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання. - К.: Промінь, 2003. - 160 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Біляєв О.М. Урок української мови в школі з російською мовою навчання // УМЛШ. – 1990. - №9. – С. 5-13.
2. Большакова І. Ситуативна навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови // Початкова школа. – 2002. - №10. – С.9-11.
3. Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Дидактичний матеріал з розвитку мови в 4 класі : Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк., 1990. – 96с.
4. Воскресенська Н.О., Свашенко А.О., Хорошковська О.Н. Українська мова в 4 класах чотирирічної початкової школи: Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк., 1989. – 128с.
5. Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Дивослово. – 1994. - №7. – С.28-33.
6. Казакова О. Завдання до уроків читання у 2-4 класах // Початкова школа. – 2012. - №6. – С.44-46.
7. Коваленко О. Українська мова для ЗНЗ з навчанням російською мовою. Усний курс. 1-й клас / Коваленко О.М., Тельпуховська Ю.М. // Початкова освіта. – 2012. - Квітень, №14-15 (вкладка).
8. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. - №8. – С.59-65.
9. Коршун Т.В. Навчальний тематико-ситуативний словник-мінімум // Початкова школа – 1997. - №4. – С. 17-20.
10. Лапшина І. Російська мова для ЗНЗ з навчанням українською мовою. 1 клас / Лапшина І.М., Зорька Н.М. // Початкова освіта. – 2012. - Квітень, №14-15 (вкладка).
11. Пашковская Н.А. Лингводидактические основы обучения русскому языку: Пособие для учителя. – К.: Рад. школа, 1990. – 192с.
12. Пентилюк М.І., Коршун Т.В. Українська мова в російськомовних школах. Наукові основи викладання // Рідна школа – 1998. - №2. – С.10-12.

13. Сміліченко Я. Перспективність і наступність у виробленні аудіативних умінь учнів у школах з російською мовою навчання // Початкова школа. – 2011. - №3. – С.31-34.
14. Сокирко М.В. Вивчення української мови в 3 класі шкіл з російською мовою навчання. – К.: Рад. шк., 1982. – 143с.
15. Тельпуховська Ю. Переклад у системі початкового навчання української мови російськомовних учнів // Початкова школа. – 2002. - №5. – С.39-40; №6. – С.25-27.
16. Ткачёва Л.Ф. Психологические особенности изучения русского языка украинскими детьми в условиях билингвизма // Вопросы психологии. – 1991. - №6. – С. 38-44.
17. Ткачёва Л.Ф., Ткачёва Н.В. Взаимодействие навыков при изучении орфографии в условиях билингвизма // Антропоцентризм чи антропофілія? (антропоцентричний аспект психолінгвістичних досліджень). Тези доповідей. – Кривий Ріг: Бібліотечка "Саксагані", 1998. – С.98-101.
18. Хорошковська О. Використання ігрових вправ у процесі формування усного українського мовлення учнів 1 класу шкіл з національними мовами навчання // Початкова школа. – 2012. - №7. – С.23-26.
19. Хорошковська О., Петрук О. Текст як основа розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності на уроках української мови // Початкова школа. – 2011. - №1. – С.12-14.
20. Хорошковська О.Н. Про зміст навчання української мови у школах нац. меншин та критерії його відбору // Початкова школа – 1999. - №3. – С. 40-42.
21. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів: Посібник для вчителів.-К.: Рад. шк., 1985. - 94с.
22. Хорошковська О.Н. Розвиток українського мовлення молодших школярів // Початкова школа – 1997. - №8. – С. 14-17.
23. Хорошковська О.Н. Розвиток умінь розмовляти по-українськи // Вивчення укр. мови в 2-3 кл.: Збірник статей. – К.: Рад. шк., 1984. – С. 27-33.

24. Хорошковська О. Н. Теоретичні основи відбору змісту мовного й мовленнєвого матеріалу // Початкова школа. – 2005.– № 7.
25. Хорошковська О.Н. Тренувальні методи навчання державної мови // Початкова школа. – 1996. - №10. – С. 39-41.
26. Хорошковська О. Формування умінь мовленнєвої діяльності (аудіювання й говоріння) в учнів початкових класів на уроках української мови як державної // Початкова школа. – 2011. - №12. – С.12-15.

INTERNET-РЕСУРСИ

1. Офіційний сайт Міністерства і освіти України. Режим доступу:
<http://mon.gov.ua>
2. Сайт учителя початкових класів. Режим доступу:
<http://metodportal.net>
3. Щомісячний журнал // Початкова школа. Режим доступу:
<http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm>
4. Українська мова у школах національних меншин // О.Хорошковська. Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Umlsh/2010_8/Horoshkovska.pdf
5. Острів знань // Розробки уроків. Режим доступу:
<http://shkola.ostriv.in.ua/list/code-b65bb05f26>
5. Журнал // Початкове навчання і виховання. Режим доступу:
<http://journal.osnova.com.ua/>
6. Всеукраїнська газета для вчителів початкових класів «Початкова освіта»
<http://www.osvitaua.com/po/>
7. Сайт вчителів початкових класів // Урок: конспекти уроків, виховних заходів, статті на освітню тематику. Режим доступу:
<http://yrok.at.ua>

Зразок аналізу підручника

Хорошковська О.Н., Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. "Мова і мовлення. Правопис" підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання.

Підручник з української мови для 4 класу (видавництво "Промінь", Київ, 2004 р.) рекомендований Міністерством освіти і науки України для викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з російською мовою навчання.

Підручник враховує вікові особливості школярів, навчальний матеріал відповідає сучасному трактуванню понять, фактів, містить широкі можливості для вироблення в школярів загальнонавчальних умінь, найголовнішими з яких є комунікативні.

Підручник складається з трьох великих розділів, кожний з яких містить параграфи з чітко визначеними темами уроків.

Перший розділ "Мова і мовлення. Правопис" направлений на повторення вивченого в 3 класі. Вправи, вміщені в цьому розділі, цілеспрямовані на розвиток в учнів умінь аналізувати, синтезувати, класифікувати і порівнювати мовні явища, роботи власні висновки. За 7 уроків учні можуть повторити відомості про звуки і букви, будову слова і текст.

В другому розділі "Речення" є чотири параграфи, мета яких дати уявлення про види речень, головні та другорядні члени речення, зв'язок слів у реченні, а також ознайомлюють з однорідними членами речень.

Найбільший розділ - "Слово" - охоплює 23 теми, пов'язані зі словом. Учні ознайомлюються з частинами мови, особливостями їх відмінювання, визначення роду, числі, ролі у реченні. Останній параграф підручника цілеспрямований на повторення й узагальнення матеріалу, вивченого за рік.

Підручник оснащений цікавими тематичними картинками, вправи підібрані так, що дають можливість зацікавити учнів, розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення.

У підручнику вміщено багато українських народних висловів, фразеологізмів, що збагачує мову дітей, впливає на емоційну сферу формування особистості.

Дуже цікавими є сторінки для допитливих, які супроводжують весь підручник. Вони яскраво виділені, вміщують ребуси, загадки, цікаві відомості про виникнення імен, окремих слів.

Завдання, вміщені в підручнику, сприяють розвитку пізнавальних здібностей учнів, спонукають їх до творчої діяльності, продуктивного мислення.

Підручник виконано поліграфічно якісно. Ілюстративний матеріал яскравий.

Розмір шрифту, якість паперу і вага підручника повністю задовольняє санітарно-гігієнічними вимогами.

Основні структурні компоненти специфічних уроків української мови у школах з мовами навчання національних меншин

Основні структурні компоненти уроку усного практичного курсу

1. Перевірка та активізація знань і первинних мовленнєвих умінь.
2. Формування (корекція) нових знань і первинних умінь і навичок аудіювання, а також говоріння українською мовою (формування вмінь слухати-розуміти український текст (мовлення), пояснення і засвоєння вимовної норми та граматичної форми, робота над поясненням і засвоєнням нових слів та активізація їх у мовленні).
3. Підсумок знань з елементами контролю.

Основні структурні компоненти уроку транспозиції

1. Ознайомлення з термінами української мови й робота над їх засвоєнням.
2. Активізація знань та практичних умінь, засвоєних на уроках першої мови.
3. Повне застосування знань, умінь і навичок на матеріалі української мови.

Основні структурні компоненти транспозиційно-корекційного уроку

1. Активізація знань, спільних в обох мовах.
2. Поя знань і вмінь, що не збігаються (прийом *відкритого міжмовного зіставлення*).
3. Відпрацювання скоригованих знань, умінь і навичок на матеріалі української мови.

Порівняльна фонетика української та російської мов (за *Артюх С.В.*)

Вокалізм (порівняльна характеристика голосних фонем). В усіх східнослов'янських мовах по 6 голосних фонем: в укр. мові: а, о, у, і, и, е; в рос. мові: а, о, у, ы, и, э.

<а> відрізняється від російської більш заднім положенням та менш напруженою артикуляцією (звідси менш енергійне розкриття рота). Низького піднесення, нелабіалізована; укр. – заднього ряду, рос. – середнього. У сучасних східнослов'янських мовах нема не засвоєних з інших мов слів, що починалися б з а, крім кількох службових (укр. ага, або, ачей; рос. ах, авось, ась, али) - риса, успадкована від давньоруської мови, в якій перед початковим а розвивався приставний й.

<о> Заднього ряду, середнього піднесення, лабіалізована. Від російської відрізняється більшою лабіалізацією, що яскраво виявляється в ненаголошеній позиції: наближення о до у перед складом з наголошеним у: к[о^у]жух, з[о^у]зуля, менше – перед і т[о^у]бі, х[о^у]дім. Укр. мова успадкувала від давньоруської приставний г (h) перед о: горіх, гострий.

<у> В обох мовах лабіалізована, заднього ряду, високого піднесення. В укр. мові помітна тенденція до більшої лабіалізації [у]. В укр. мові після голосного або на початку слова перед приголосним ненаголошений [у] переходить у губно-губний, подібний до у нескладового: наука – [наўчити] (орфографічно навчити).

<е (э)> Переднього ряду, середнього піднесення, нелабіалізована. Укр. [е] відрізняється від рос. відсутністю напруженої артикуляції та більш заднім і більш низьким утворенням. В укр. мові приголосні перед е не пом'якшуються – на відміну від російської.

<ы> У рос. мові – високого піднесення середнього (за іншою думкою - заднього) ряду, нелабіалізована. В укр. мові звука [ы] нема. Йому відповідає [и] - високо-середнього піднесення і передньо-середнього ряду: нижчого піднесення, ніж рос. [ы], з менш напруженою артикуляцією та з менш розтягнутими губами. У ньому збіглося два давніх звуки [і] та [ы]. В укр. мові ненаголошений [и] наближається до [е] (зб[и^е]рати, пл[и^е]ве).

<і (и)> Переднього ряду, високого піднесення. Пом'якшує попередній приголосний.

Позиційні зміни голосних. В укр. мові ненаголошені і наголошені голосні не відрізняються в такій мірі, як в рос. мові. В укр. мові звичайно не буває часокількісної редукції голосного. Ненаголошений [а] в усіх позиціях вимовляється виразно, як і наголошений (старий, старовина). Ненаголошені

початкові [y] та [i] та непочаткові після ненаголошеного голосного при швидкому темпі мовлення можуть редукуватися і переходити в нескладові голосні (за [ўчителя], [наўчати] – орфографічно за вчителя, навчати; треба йти, займенник). Ненаголошений [o] в літ. мові ніколи не наближається до [a]; але перед наголошеним [y], [i] в тій чи іншій мірі наближається до [y], особливо при швидкому мовленні (к[о^y]жух, з[о^y]зуля, т[о^y]бі). Найменш стійкими в укр. мові є ненаголошені [e] та [и], які наближується один до одного (міра наближення залежить від того, перед яким наголошеним голосним вони стоять): в[e^и]сна, б[и^е]ри. В рос. мові більше змінюються ненаголошені [o] та [a]: після твердих приголосних: у переднаголошеному складі та на початку або в кінці слова незалежно від місця щодо наголосу вони зливаються в одному варіанті - [Λ] - а заднього творення: [ΛгΛрот], [йаблькΛ]; в усіх інших складах вони редукуються, даючи звук ь (близький до ы): [гьΛва], [пъпрΛс'ит']; після м'яких приголосних: у переднаголошеному складі - звук переднішого творення та вищого піднесення, [и^э]: [п'и^этак]; в усіх інших складах - [ь] (звук такого самого характеру, але зовсім ненапружений): [выгл'ьд'ьт']. Також змінюється ненаголошений [э]: у переднаголошеному складі - [э^и]: [с'э^ило]; в усіх інших складах - [ь]: [вын'ьст'и].

Консонантизм (порівняльна характеристика приголосних фонем). В укр. мові – 32 фонemi, з них 22 твердих: б, п, в, м, ф, д, т, з, с, дз, ц, л, н, р, ж, ч, ш, дж, г, к, х та 10 м'яких - д', т', з', с', дз', ц', л', н', р', й. У рос. мові – 35 фонем, з них 18 твердих: б, п, в, м, ф, д, т, з, с, ц, л, н, р, ж, ш, г, к, х та 17 м'яких - б', п', в', м', ф', д', т', з', с', л', н', р', г', к', х', ч', й.

Розбіжності: в укр. мові вживані дзвінки фонemi дз – дз', що співвідносні з глухими ц – ц'. В укр. та білорус. мовах наявна фонема дж, якої не знає рос. мова. В укр. мові б, п, в, м, ф та г, к, х - тверді фонemi, тим часом як у рос. та білорус. мовах губні та задньоязикові мають відповідні м'які фонemi. В укр. мові розрізняються фонemi ц і ц', тоді як у рос. і білорус. мовах у зв'язку з повним ствердінням ц вживається лише фонема ц. В укр. і білорус. мовах фонема ч тверда, а в рос. мові зберігає давню м'якість ч'.

Позиційні зміни приголосних. У рос. мові на кінці слів дзвінки приголосні перетворюються на глухі: са[т], зу[п], ра[с]. В укр. мові дзвінки приголосні на кінці слів не оглушуються: са[д], зу[б], ра[з].

Комбінаторні зміни приголосних - це зміни під впливом сусідніх звуків.

Асиміляція. 1. Асиміляція за голосом. У рос. мові дзвінки приголосні перед глухими оглушуються, глухі перед дзвінками одзвінчуються (ло[ш]ка,

кни[ш]ка, о[п]тянуть, [з]делать, о[д]бросить). В укр. мові глухі приголосні перед дзвінками одзвінчуються: моло[д']ба, боро[д']ба, про[з']ба. Дзвінки приголосні в середині слів перед глухими оглушуються лише в окремих випадках: а) на межі префікса і кореня (ро[с]казати, бе[с]илий); б) приголосний г перед глухим змінюється на х (ле[х]кий, во[х]кий, ні[х]ті, кі[х]ті, ді[х]тяр), хоча в інфінітивах зберігається (мо[г]ти).

2. Асиміляція за місцем і способом творення. В укр. мові:

1) с + ш = ш: принісши = прині[ш:]и, з + ш = жш зшити = [жш]ити;

2) з + ж = ж: з жалю = [ж:]алю, з + ч = жч безчестя = бе[жч]естя;

3) с + ч = шч пісчаний = пі[шч]аний, з + дж = ждж з джерела = [ж дж]ерела.

У рос. мові: 1) с + ш = ш: сшил = [ш:]ил, з + ш = ш: без шапки = бе[ш:]апки;

2) з + ж = ж: из жести = и[ж:]ести;

3) з + ч / с + ч = ш': або ш'ч' грузчик = гру[ш':]чик або гру[ш'ч']ик, разносчик = разно[ш'ч']ик.

В укр. мові: 1) ш + с' = с': смієшся = сміє[с': а];

2) ж + с' = з'с' не мажся = не ма[з'с'а];

3) ч + с' = ц'с' не морочся = не моро[ц'с'а];

4) ш + ц' = с'ц' пляшці = пля[с'ц']і;

5) ж + ц' = з'ц' діжці = ді[з'ц']і;

6) ч + ц' = ц': на річці = на рі[ц':]і.

Асиміляція за твердістю/м'якістю. В укр. мові всі передньоязикові приголосні, за винятком р та шиплячих, перед м'якими та пом'якшеними пом'якшуються (веле[т'н']і, у ка[з'ц']і, [з'в']ір). У рос. мові менш за всі приголосні підлягає цій асиміляції [р].